

EUROOPA KOLLEDŽI LOENGUD

VIHIK NR. 19

Heili Riik, Rena Selliov ja Kristina Toming

**EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISE MÕJU
EESTI PÕLLUMAJANDUSSEKTORILE**

TARTU 2002

Vastutav toimetaja
Liina Kulu

Keeletoimetaja
Eve Kask

Kaane kujundanud
Aita Linnas

Käesoleva brošüüri ilmumist toetab Euroopa Liit.
Brošüüris avaldatud seisukohad ja arvamused ei pruugi ühtida
Euroopa Liidu ametlike seisukohtadega ning
Euroopa Liit esitatud seisukohtade eest ei vastuta.

© TÜ Euroopa Kolledž, 2002
ISBN 9985-4-0311-8
ISSN 1406-7862
Tartu Ülikooli Kirjastus
Tiigi 78, Tartu 50410

SAATEKS

Eesti Euroopa Liiduga ühinemine on Eesti ja teiste kandidaatriikide jaoks ühtlasi nii paljutõotav võimalus kui ka tõsine väljakutse. Et eesootavate muutustega edukalt toime tulla, peaksime katsuma enda jaoks selgeks mõelda, mida Euroopa integratsioon meile tähendab ja mida see endaga kaasa toob. Nüüd, kus Eesti ja Euroopa Liidu vahelised ühinemisläbirääkimised on jõudnud lõppjärku, on arutelu liitumise mõjude ja tagajärgede üle ulatuslikum kui kunagi varem. Samas tuleb tunnistada, et sageli kaasatakse eurointegratsiooni teemalisse väitlusesse üksnes poliitikuid ja mõnikord ka teadlasi. Kuna lõpliku otsuse Euroopa Liiduga ühinemise osas langetab siiski eesti rahvas, ei tohiks diskussioon Euroopa Liiduga ühinemise üle jääda vaid eliidi pärusmaaks.

Tartu Ülikooli Euroopa Kolledži brošüüride sari „Euroopa Kolledži loengud“ üritab laiendada eurodebati kandepinda Eesti ühiskonnas. Seni ilmunud kaheksateist vihikut sisaldavad peamiselt akadeemilise ringkonna argumenteeritud hinnanguid Euroopa Liiduga liitumise küsimuses. Rangelt akadeemiline käsitluslaad ei ole aga käesoleva sarja eesmärgiks. Sarjas on ilmunud ka Jaan Kaplinski esseistlik mõtisklus Euroopasse integreerumisest, samuti on oma arvamust avaldanud ühinemisläbirääkimiste juht Alar Streiman. Vihikutesarja eesmärgiks on suurendada avalikkuse informeeritust Euroopa Liidu laieningega seotud valdkondades, tuginedes eelkõige sellistele märksõnadele nagu argumenteeritus ja aktuaalsus.

Käesolev brošüüride sari kasvas välja 1998. aastal alguse saanud eurokoolituse projektist, mille korraldasid Avatud Hariduse Liit, Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž ja Riigikantselei Euroopa Liidu Infosekretariaat. Käesoleva vihiku väljaandmist on toetanud Euroopa Liit, Balti ülikoolide juures tegutsev EuroFaculty programm ning Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž. Sarjas on praeguseks ilmunud juba kaheksateist brošüüri, mis peaksid andma lugejale senisest täpsema ettekujutuse Euroopa Liidu poliitikatest ja tegevusest eelkõige Eesti vaatevinklist lähtudes. Varemilmunud vihikutega on võimalik tutvuda TÜ Euroopa Kolledži koduleheküljel (<http://ec.ut.ee>). Ilmumisjärge ootavad vihikud, mis käsitlevad ühinemisreferendumi teematikat ning analüüsi Euroopa Liiduga ühinemise tagajärgede üle.

Head lugemist soovides,

Piret Ehin, TÜ Euroopa Kolledži asedirektor

SISSEJUHATUS

1990-ndatel aastatel alguse saanud Euroopa Liidu ittalaienemine on keerukas protsess, mis ei kulge ilma probleemideta. Põllumajandussektor oli Euroopa Liidu (EL) ning Kesk- ja Ida-Euroopa (KIE) riikide vahelises läbirääkimiste-protsessis üheks suurimaks erimeelsuste allikaks, kuna see omab mõlema poole jaoks strateegilist tähtsust. Raskused liitumisläbirääkimistel tulenesid suures osas erinevusest Euroopa Liidu ja KIE riikide põllumajanduspoliitikates. Põllumajanduspoliitika erinevad suuresti ka KIE riikide endi vahel — mõnes riigis sekkub valitsus aktiivselt põllumajandussaaduste turu toimimisse (Sloveenia, Poola), teistes seevastu on põllumajanduspoliitika liberaalne (Eesti, Tšehhi, Ungari). Arenenud riikide põllumajandust iseloomustab reeglina äärmiselt tugev riigipoolne sekkumine ning Euroopa Liidu ühtne põllumajanduspoliitika (CAP – *Common Agricultural Policy*) on selles osas üks äärmuslikumaid näiteid. Kuigi Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO – *World Trade Organisation*) läbirääkimised on aidanud kaasa põllumajandusliku proteksionismi ja subsidiumite vähendamisele Euroopa Liidus, on põllumajandus seal endiselt kõige enam kaitstud ja reguleeritud sektor.

Põllumajandus oli ühtlasi üks peamisi vaidlusküsimusi Eestiga peetud liitumisläbirääkimistel. Euroopa Liiduga ühinemine toob kaasa olulisi muutusi Eesti põllumajanduse regulatsioonisüsteemis, kuna Eesti on liitumise korral kohustatud üle võtma CAP-i põhimõtted. Ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise oodatavat mõju nii KIE riikidele tervikuna kui ka Eestile on palju uuritud. Ühe esimese sellealase töö on kirjutanud Fock (1999), kes käsitles CAP-i rakendamise mõju Eesti tarbijate väljaminekutele. Toming (2000) on analüüsinud Euroopa Liiduga ühinemise tõttu toimuvaid muutusi Eesti väliskaubanduspoliitikas. Varblane *et al.* (2001, 2002) on hinnanud ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise mõju põllumajandussaaduste hindadele enne ja pärast Euroopa Liiduga ühinemist. Reiljan ja Kulu (2002) on keskendunud Eesti põllumajanduse arengu ja konkurentsivõime küsimustele Euroopa Liiduga ühinemise kontekstis. Toming (2002) on kvantitatiivselt hinnanud Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti põllumajandussaaduste impordile ja majanduslikule heaolule. Integratsiooni mõju põllumajandusele ja toiduaineteturule on analüüsinud ka veel näiteks Roth (2001), Riik ja Selliov (2001), Varblane ja Toming (2001), Selliov (2002) ning Tamm (2002).

Käesolevas brošüüris analüüsitakse Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise mõju Eesti põllumajandusele, keskendudes eelkõige EL-i otsetoetuste ja hinnatoetuste rakendamisele ning põllumajandussaaduste väliskaubandusrežiimi muutustele. Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti põllumajandussektorile sõltub sellest, millistel tingimustel ühtset põllumajanduspoliitikat Eestis kohaldatakse. Kuigi KIE riikidele rakenduva CAP-i olemus ei ole veel

kaugeltki lõplikult kindlaks määratud, lähtub käesolev brošüür kõige tõenäolisemast stsenaariumist, mis baseerub Agenda 2000-1 — hoolimata sellest, et diskussioon ühtse põllumajanduspoliitika edasise reformi üle jätkub.

Brošüür on üles ehitatud järgmiselt. Järgmises peatükis võrreldakse omavahel KIE riikide ja Euroopa Liidu põllumajandussektoreid ja -poliitikaid, kusjuures põhirõhk on asetatud Eesti põllumajanduse analüüsile. Sellele järgnevad kolm peatükki käsitlevad Eesti põllumajandussektorit konkreetsemalt. Analüüsitakse Euroopa Liidu otsetoetuste mõju, interventsioonisüsteemi rakendamise mõju ning väliskaubanduses toimuvate muutuste mõju Eesti põllumajandusele. Kuuendas peatükis analüüsitakse Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise mõju Eesti tarbijatele. Viimases osas tehakse lõppjärelused.

PÕLLUMAJANDUSSEKTOR KESK- JA IDA- EUROOPA RIIKIDES

Põllumajandus on kõigi KIE riikide jaoks strateegiliselt oluline eelkõige seetõttu, et kõigis siirdemaades on põllumajandussektori tähtsus nii sisemajanduse koguproduktis (SKP) kui ka tööhõives suurem kui Euroopa Liidus (vt. tabel 1). Kõige suurem on põllumajandussektori osatähtsus Bulgaaria SKP-s (15,8%). Euroopa Liidus moodustab põllumajandus vaid 1,7% SKP-st. Poolas, Lätis ja Leedus on põllumajanduse osatähtsus SKP-s väike, kuid tööhõives väga suur.

Tabel 1

Põllumajandussektori osatähtsus 2000. aastal (%)

	Põllu-majanduse osatähtsus SKP-s	Põllumajanduse osatähtsus tööhõives	Toidukulutuste osatähtsus leibkonna kogukulutustes	Põllumajandus-saaduste ja toidu-ainete osatähtsus ekspordis	Põllumajandus-saaduste ja toidu-ainete osatähtsus impordis
Bulgaaria	15,8	11,2	45,1	10,5	6,2
Eesti	5,7	7,0	30,7	3,9	9,6
Leedu	2,5	18,4	39,3	11,4	9,9
Läti	3,9	14,4	34,6	5,3	13,0
Poola	2,9	18,7	31,2	8,0	6,7
Rumeenia	11,4	45,2	37,4	3,5	7,5
Slovakkia	2,7	7,5	27,7	3,5	6,3
Sloveenia	4,3	9,6	21,2	4,2	6,7
Tšehhi Vabariik	3,4	5,3	23,2	4,4	5,7
Ungari	3,9	7,2	25,0	8,0	3,4
EL-15	1,7	4,3	17,0	6,2	5,7

Allikas: *Agriculture in the European Union – Statistical and economic information 2001, tabel 2.0.1.2.*

Ülejäänud KIE riikide ja Euroopa Liiduga võrreldes on Eesti suhteliselt väike nii elanikkonna kui ka põllumajandusliku maa suuruse poolest. 2000. aastal moodustas põllumajanduse osakaal SKP-s 5,7% ja tööhõives 7,0%. Toidu osatähtsus kogutarbimiskulutustes oli keskmiselt 31%, põllumajandussaaduste ja toiduainete eksport moodustas koguekspordist 3,9% ning import koguimpordist 9,6%.

Aastatel 1995–2001 oli Eesti põllumajandussaaduste kaubavahetusbilanss negatiivne. Peamine kaubanduspartner põllumajandussaaduste osas oli 2001. aastal Euroopa Liit (28% ekspordist ja 61% impordist). Negatiivse kaubandusbilansi üheks põhjuseks võibki pidada kaubavahetust Euroopa Liiduga, mis tuleneb peamiselt põllumajandussektorile eraldatavate toetuste ja -kaitse tasemete erinevusest Eesti ja Euroopa Liidu vahel.

Backé *et al.* (2002) on väitnud, et siirdemaade põllumajandussaaduste ja toiduainete hindade dünaamika on Euroopa Liiduga integreerumisest rohkem mõjutatud kui üldise hinnataseme dünaamika. Integratsioon on avaldanud ajutist survet põllumajandussaaduste hinnataseme tõusuks KIE riikides, kuigi hinnad on suures ulatuses siiski endiselt märkimisväärselt madalamad kui Euroopa Liidus (vt. tabel 2), jäädes Euroopa Liidu hindade keskmisest poole ja kolmveerandi vahele (Pouliquen 2001). Siiski tuleb märkida, et hinnatasemed erinevad põllumajandussaaduste lõikes ka siirdemaade endi vahel. Põllumajandussaaduste hinnatase on Euroopa Liidu keskmisega ühtlustunud kõige enam Sloveenias, Slovakkias, Poolas ja Ungaris.

Seda, et põllumajandussaaduste hinnad on võrreldes üldiste hindadega Euroopa Liidu hinnatasemele enam järele jõudnud, saab osaliselt seletada hinnatoetusüsteemide domineerimisega Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. Kommunistliku perioodi lõpul olid tootja toetuse näitarvud (PSE – *producer support estimate*) siirdemaades üldiselt kõrgemad kui Euroopa Liidus. Üleminekuperioodi jooksul on need järsult vähenenud, moodustades praeguseks vaevalt poole Euroopa Liidu tasemest. Erandiks on Sloveenia, kus toetuste tase on kohati isegi kõrgem kui Euroopa Liidus. Toetuste üldine madal tase võib tuleneda sellest, et põllumajanduse osatähtsus majanduses tervikuna on üleminekuriikides palju suurem kui Euroopa Liidus, mistõttu on seda raske muu majanduse arvelt toetada. Seetõttu kasutatakse KIE riikides otsetoetust tunduvalt vähemal määral kui hinnatoetust (mis põhineb peamiselt impordi kaitsemeetmete rakendamisel). Näiteks Poolas on impordipiirangud isegi suurema tähtsusega kui Euroopa Liidus. Seejuures on Euroopa Liidus otsetoetuste osatähtsus suurenenud ja hinnatoetuste osakaal vähenemas. Seega avaldab Euroopa Liidu otsetoetuste rakendamine siirdemaade põllumajanduse ümberstruktureerimisele ilmselt palju suuremat mõju kui hinnatoetussüsteem.

Tabel 2

Põllumajandussaaduste tootjahinnad valitud KIE riikides ja Euroopa Liidus aastatel 1994, 1998 ja 2000 (ECU-EUR/100 kg)

	Nisu			Rukis			Piim			Loomaliha			Sealiha		
	1994	1998	2000	1994	1998	2000	1994	1998	2000	1994	1998	2000	1994	1998	2000
Eesti	7,6	10,1	10,3	5,0	10,3	8,5	10,0	15,5	17,7	108,3	116,7	114,1	119,8	160,9	148,6
Poola	12,9	15,0	10,8	11,0	10,3	7,7	14,6	19,4	16,7	-	-	-	133,2	110,4	78,3
Tšehhi	-	13,8	8,2	-	12,2	6,5	24,1	27,3	-	113,9	112,0	81,5	130,3	117,9	125,9
Ungari	10,5	8,5	9,1	10,5	7,2	8,6	27,4	28,9	20,7	125,0	110,0	67,8	131,6	118,4	77,9
(K)	15,9	14,7	14,9	15,2	14,6	13,1	32,6	32,7	34,8	-	324,4	329,6	136,3	127,5	148,2
(M)	11,9	10,2	10,3	20,1	9,0	9,2	26,9	27,9	27,4	-	188,1	180,8	153,3	104,8	119,8

Märkused:

(K): Kõrgeim hind 2000.a. ELis

(M): Madalaim hind 2000.a. ELis

Nisu - (K): Kreeka, (M): Iirimaa; Rukis - (K): Soome, (M): Belgia; Piim - (K): Rootsi, (M): Iirimaa; Loomaliha - (K):

Prantsusmaa, (M): Hispaania; Sealiha - (K): Portugal, (M): Austria

Allikad: Hinnainfo, andmebaas CEFTA Agri-Food, Euroopa Komisjoni regulatsioonid, Eurostat

Swinnen (2001) on leidnud, et hiljutised muutused turul ja poliitikas on vähendanud ühtse põllumajanduspoliitikaga liitumise potentsiaalset mõju siirdemaade hindadele ja toodangule. Tema arvates on Euroopa Liidu ja KIE riikide põllumajandussaaduste hindade erinevus vähenenud järgmistel põhjustel:

- 1990-ndatel aastatel ellu viidud CAP-i reformid on alandanud paljude toodete institutsionaalseid hindu Euroopa Liidus;
- nii integratsiooniprotsessi kui ka kodumaise surve mõjul on KIE riikides põllumajanduspoliitikat harmoneeritud Euroopa Liidu omaga ning seetõttu on tootjate toetustase tõusnud;
- reaalse vahetuskursi paranemine siirdemaades on vähendanud nominaalset hindade erinevust Euroopa Liidu ja KIE riikide vahel;
- ka üleminekumaade toodangu kvaliteet on paranenud ning sellega on omakorda kaasnenud hinnatõus.

Põllumajanduslike toetuste ja hindade taset illustreerivad PSE ja nominaalne kaitse määr (NPR – *nominal protection rate*). Tabelis 3 on toodud OECD poolt üleminekuriikide ja Euroopa Liidu jaoks arvatud protsentuaalne PSE ja NPR aastate 1996, 1998 ja 2000 kohta.

Tabel 3

**Tootja toetuse näitavud (PSE) ja nominaalse kaitse määrad (NPR)
KIE riikides ning Euroopa Liidus 1996., 1998. ja 2000. a.**

	Kogu % PSE			Tootja NPC		
	1996	1998	2000	1996	1998	2000
Bulgaaria	-54	2	2	0,66	1,07	1,05
Eesti	7	19	10	1,11	1,18	1,03
Leedu	1	13	9	1,06	1,24	1,30
Läti	3	16	18	1,05	1,23	1,28
Poola	15	21	20	1,19	1,27	1,25
Rumeenia	12	28	11	1,16	1,64	1,28
Slovakkia	1	27	22	0,95	1,22	1,08
Sloveenia	29	44	43	1,41	1,84	1,61
Tšehhi Vabariik	16	20	18	1,04	1,16	1,10
Ungari	10	19	18	1,02	1,11	1,14
EL-15	34	39	38	1,27	1,44	1,37

Allikas: OECD andmebaas.

Protsentuaalse PSE-ga mõõdetakse toetusemäära, mis koosneb maailmaturu ja kodumaise hinna vahelisest erinevusest (turuhinna toetus) ja erinevatest otse-

toetuse vormidest.¹ Tabel 3 näitab, et neil aastatel on põllumajanduse kaitse tase Eestis, Leedus, Bulgaarias ja Rumeenias olnud suhteliselt madal, võrreldes ülejäänud siirderiikide ja Euroopa Liiduga. Eesti olukord on Euroopa Liiduga võrreldes väga erinev, sest Euroopa Liidus on nii turu- kui interventsioonihinnad maailmaturuhindadest kõrgemad (interventsioonihindade roll seisnebki kindla hinnaerinevuse säilitamises). 2000. aastal oli põllumajanduse PSE Eestis 10%, Euroopa Liidus oli sama näitaja aga 38%. Eestis oli PSE-s kõige olulisem osa turuhinnatoetusel (peamiselt tollimaksudel) ja sisenditel baseeruvatel toetustel (vastavalt 36% ja 34% kogu PSE-st 2000. aastal). 1998. aastast alates on Eestis antud ka põllumajandusliku maa pindalal ja loomade arvul baseeruvaid toetusi (ca 30% kogu PSE-st 2000. aastal). Euroopa Liidus moodustasid turuhinnatoetused (peamiselt tollimaksud, ekspordisubsiidiumid ja interventsioonimehhanism) ning toodangul põhinevad toetused 1980. aastate lõpus ligi 90% PSE-st, kuid järgneva kümne aasta jooksul vähenes see osatähtsus ligi 65%-ni. 1990. aastate lõpus moodustasid põllumajanduslikul maal baseeruvad toetused umbes 25% PSE-st (aastate 1986–1988 keskmine oli umbes 3–4%). Sisendite kasutamisel põhinevate toetuste osatähtsus on jäänud 5% piirimaile (Agricultural policies... 2001). Sellised arengud kinnitavad tõsiasja, et ühtse põllumajanduspoliitika reformidele vastavalt on turuhinnatoetuste osatähtsus Euroopa Liidus vähenemas ning otsetoetuste osakaal suurenemas.

Tabelis 4 on toodud tootja toetuse näitarvud Eestis toodete lõikes aastatel 1995–2000. Kogu vaadeldud perioodil ilmneb teraviljatoodete suurem kaitstus võrreldes loomsete saadustega. See tuleneb aga looma- ja vasikaliha negatiivsest PSE-st, mis vähendab loomsete saaduste keskmist PSE määra.

Eesti põllumajanduspoliitika erineb Euroopa Liidu omast nii rakendatavate meetmete kui ka nende ulatuse poolest, peegeldades poliitika erinevaid prioriteete. Eestis on seni enam tähelepanu pööratud sektori liberaliseerimisele, mis omakorda on tähendanud äärmiselt madalat tootjate ja ekspordi toetamist ning imporditollide puudumist. Alles 2000. aasta jaanuaris kehtestati põllumajandussaaduste ja toiduainete impordile tollimaksud. Need on aga suhteliselt madalad ja rakenduvad vaid suhteliselt väikesele osale impordikogustest ja -partneritest. Keskmine kaubanduse mahuga kaalutud tollimaks 2000. aastal oli alla 1%. Ka maaelu- ja regionaalpoliitika on Eestis seni alles algstaadiumis.

Samas on ühtse põllumajanduspoliitika eesmärkideks garanteerida kodumaistele tootjatele kindel (kõrge) sissetulekute tase, riigi toiduainetega isevarustus ja mõistlikud tarbijahinnad. Need eesmärgid on saavutatud äärmiselt protektsionistliku poliitika abil. Kuigi erinevused Eesti põllumajanduspoliitika ja CAP-i vahel on endiselt suured, võib siiski täheldada nende aeglast konvergensti. Põllumajanduspoliitika ühtlustumine tuleneb kahest asjaolust: 1) Eesti harmo-

¹ Alternatiivina võib põllumajanduse kaitsetaset väljendada nominaalse kaitse määra abil. Kui NPR väärtus on suurem kui 1, siis see tähendab, et põllumajanduspoliitika tulemusena ületab kodumaine hind maailmaturu hinda, ning vastupidi.

neerib lähtuvalt peatselt Euroopa Liiduga ühinemisest oma poliitikat CAP-iga ja 2) Euroopa Liit liberaliseerib oma poliitikat GATT-i Uruguay vooru kokkulepete ja ittalaaienemise surveel.

Tabel 4

Tootja toetuse näitarvud (PSE) Eestis perioodil 1995–2000 (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Nisu	1	2	14	34	32	17
Rukis, oder, kaer	16	12	15	43	33	14
Õliseemned	16	-2	-1	9	15	8
Piim	8	20	20	27	5	22
Veise- ja vasikaliha	-60	-42	-65	-49	-55	-51
Sealiha	-4	-9	-20	7	11	5
Kanaliha	43	41	33	21	21	12
Munad	12	10	20	20	35	14
Teraviljasaadused kokku	13	10	14	39	31	14
Loomsed saadused kokku	-3	6	3	14	2	12
Kõik saadused kokku	0	7	5	19	5	10

Allikas: OECD andmebaas.

Ardy (2000) on väitnud, et Kesk- ja Ida-Euroopa riikidele sobiks rohkem selline põllumajanduspoliitika, mis võimaldaks kasu saada madalatest tööjõukuludest ja maa hindadest. Euroopa Liidu ühtne põllumajanduspoliitika seda ei võimalda. Liitumine CAP-iga tähendaks aga siirdemaade toodangu piiramist kvootidega ja see võib kaasa tuua mõningase toidukaupade hinnatõusu. Samuti peavad KIE riikide institutsioonid toime tulema oma seadusandluse vastavusseviimisega *acquis'* põllumajandust puudutava osaga, mis moodustab ligi 50% Euroopa Liidu seadusandlusest. Euroopa Liidu kvaliteedinõudeid arvestades on see Ardy arvates tõsine probleem. Pouliquen'i (2001) hinnangu järgi aitab rangete kvaliteedinõuete rakendamine siiski põllumajandust kiiremini ümberstruktureerida ja tõhustada.

OTSETOETUSTE RAKENDAMINE TOOTJATELE

Euroopa Liiduga liitumisläbirääkimistel oli üheks peamiseks vaidlusküsimuseks, kas ja mil määral peaks otsetoetused kohaldama ka uutes liikmesriikides. Kokku rakendatakse EL-is ligikaudu 30 erinevat otsetoetuste liiki. Kõik kandidaatriigid (k.a. Eesti) olid seisukohal, et otsetoetusi peaks rakendama põllumeestele praeguste liikmesriikidega võrdsetel tingimustel. Mitmed praegused liikmesriigid leidsid aga, et otsetoetuste maksmine uutes liikmesriikides pole õigustatud,

põhjendades seda faktiga, et otsetoetused kehtestati kompenseerimaks hinnalangusest tulenevat põllumeeste sissetulekute vähenemist, kuid KIE põllumeeste jaoks ei tooks Euroopa Liiduga ühinemine kaasa hinnalangusi. Samas on nüüdseks otsetoetuste selline funktsioon vähenenud, millest annab tunnistust näiteks Agenda 2000 reformi tulemusena otsetoetuste sidumine nõudega täita keskkonatingimusi (Commission of... 2002). Lisaks sellele argumendile oleks täies mahus otsetoetuste süsteemi laiendamine KIE riikidele toonud kaasa Euroopa Liidu eelarve 16%-lise suurenemise, ning probleeme oleks võinud tekkida raha jaotamise ja kasutamise kohta. Majandusteadlased omakorda väidavad, et KIE riikide üldise majandusliku arengu ja tööhõive seisukohalt oleksid struktuuri-meetmed otsetoetustest oluliselt efektiivsemad. Nad leiavad, et hoolimata otsetoetuste rakendamisest või mitterakendamisest, peavad KIE riigid suurendama oma tööjõu tootlikkust, hoidmaks ära või vähendamaks nende üldist majanduslangust siseturul.

Siiski on Euroopa Komisjon otsustanud, et otsetoetuste süsteem tuleks uutes liikmesriikides juurutada järk-järgult, kusjuures otsetoetuste tase suureneks kümne esimese liikmeksõleku aasta jooksul kuni 100%-ni praegustele liikmesriikidele makstavate otsetoetuste tasemest. Näiteks aastateks 2004, 2005 ja 2006 moodustaksid otsetoetused vastavalt 25, 30 ja 35 protsenti Euroopa Liidu põllumeestele makstavatest otsetoetustest. Alates aastast 2013 oleksid siirdemaadele makstavad otsetoetused võrdsel tasemel vanadele liikmesriikidele makstavatega. Samas on lubatud ka mõningane riiklikest fondidest tulev toetus. Sellise strateegia põhjuseks tuuakse asjaolu, et kui otsetoetusi makstaks üleminekuriikides kohe 100%-liselt, siis "külmutaks" see praegused põllumajandusstruktuurid ja takistaks moderniseerimist. Ühtse põllumajanduspoliitika turumeetmed (nagu näiteks teravilja interventsioonisüsteem) seevastu rakenduksid uutes liikmesriikides kohe (Commission of ... 2002).

Tabelis 5 on võrreldud Eestis 2001. aasta makstud ja Euroopa Liidus makstavate toetuste ühikumäärasid. Välja on toodud ka võimalik toetuste määr EL-i otsetoetuste rakendamisel Eestile esimesel liitumisaastal 25-protsendiliselt. Nagu tabelist näha, suureneksid Euroopa Liiduga ühinemisel toetused taimekasvatusektorile isegi siis, kui kohaldatakse 25%-list toetuste määra. Sama võib öelda loomakasvatusektori kohta, kuigi siin on ka mõned erandid. Kui Eesti talupidajatele makstaks ammlehma ja utetoetust 25% liidus kehtivast toetuse määrast, väheneks toetus vastavalt 1140 kroonilt 782 kroonini ja 281 kroonilt 82 kroonini looma kohta. Ka piimalehma toetus väheneks, isegi, kui Eestile rakendataks 100%-list Euroopa Liidu toetuste määra. Samas on liidus planeeritud piimalehma toetuse järk-järguline suurenemine kuni aastani 2007, mil toetus (100%) moodustaks 270 krooni tonni kohta. Kitsede pealt makstav toetus väheneks samuti, isegi kui Eestile rakenduks Euroopa Liidu toetus 100%-liselt.

Tabel 5

Toetuste ühikumäärad Eestis ja Euroopa Liidus

Toetuse liik	Mõõtühik	Eesti toetus 2001. a	EL-i toetus	
			100%	25%
Taimikasvatusektor				
Saagikus 3,5 t/ha*				
Teravili, rohusilo, kesa	kr/ha	398	3450	863
Kaunviljad	kr/ha	398	3970	993
Õlikultuurid	kr/ha	398	3450	863
Saagikus 1,77 t/ha*				
Teravili, rohusilo, kesa	kr/ha	398	1745	436
Kaunviljad	kr/ha	398	2008	502
Õlikultuurid	kr/ha	398	1759	440
Kartulitärklise toetus	kr/t		1730	433
Kuivatatud sööt	kr/t		1077	269
Loomakasvatusektor				
Pullid	kr/pea		3286	822
Härjad	kr/pea		4694	1174
Ammlehmad	kr/pea	1140	3129	782
Ammlehma riiklik toetus	kr/pea		782	782
Ekstensiivistamistoetus (ammlehmad, pullid)	kr/pea		1565	391
Tapatoetus (pullid, härjad, lehmad, mullikad al. 8 kuust)	kr/pea		1252	313
Tapatoetus (vasikad 1–7 kuud)	kr/pea		782	196
Piimalehma toetus**	kr/t	206	90	23
Piimalehma lisatoetus	kr/t		40	10
Uttede toetus	kr/pea	281	329	82
Kitse toetus	kr/pea	281	263	66
Uttede lisatoetus	kr/pea		14	4

Märkused: * – saagikuse erinevad variandid on lahti seletatud edaspidi (vt. ka tabel 6)

** – E-Lis hakatakse piimalehma toetust maksma alates 2005. a.

Allikas: Põllumajandusministeeriumi esialgsed arvutused.

Pouliquen'i (2001) arvates viiks ühtse põllumajanduspoliitika otsetoetuste maksmine tootmise suurenemiseni siirderiikide taimikasvatusektoris. Lisaks sellele tooks taimikasvatuse otsetoetuste maksmine kaudselt kasu ka sea- ja linnuliha tootjatele. Loomakasvatusektoris antavad otsetoetused soodustaksid Pouliquen'i arvates aga kaudselt piima tootmist. Eesti puhul ei pruugi see siiski aset leida, kuna Eesti senised toetused on suhteliselt kõrged (vt. tabel 5). Pouliquen'i arvamus taimikasvatusektori kohta võib Eesti puhul isegi tõeks osutada, kuna Eesti senised toetused on märksa madalamad kui Euroopa Liidu

25%-lised otsetoetused. Euroopa Liidu toetuste lõplik mõju sõltub siiski sellest, kas need viivad investeringuteni ja mitte tarbimise suurenemise või maahinna tõusuni.

Tootmise suurendamisele suunatud otsetoetuste mõju on piiratud ka Euroopa Liidu poolt rakendatavate tootmiskvootidega. Vastavalt Euroopa Liidu seisukohale peavad uutele liikmesriikidele eraldatavad tootmiskvoodid olema määratud lähtuvalt eelnevatest tegevusnäitajatest. Euroopa Komisjon on leidnud, et kõige õigem oleks tootmispiirangute määramisel võtta aluseks kõige hilisem periood, mille kohta on olemas statistilised näitajad, st. periood 1995–1999 (Commission of.. 2002). Loomakasvatusektori osas nõudsid kandidaatriigid aga, et koguselise kontrolli kehtestamisel võetaks aluseks 1995. aastale eelnev periood, mil tootmistasemed olid oluliselt kõrgemad kui pärast 1995. aastat.

Tabelis 6 on toodud vastavalt perioodile 1997–1999 arvatud ja Eesti poolt taotletud tootmiskvoodid ning muud pakkumist reguleerivad instrumendid. Erinevused on märgatavad, kusjuures Eesti poolt taotletud kvoodid on oluliselt suuremad baasperioodile vastavalt arvatutest. Näiteks teraviljasektoris maksavad mittespetsiifilised külvipinnatoetused (63 eurot tonni kohta) sõltuvad referentssaagikusest ja baaskülvipinnast. Vastavalt taotletud referentstasemele oleks maksimaalne külvipinnatoetus, mis Eesti võib saada, 143,3 miljonit eurot. Samas on vastavalt aastatel 1997–1999 arvatud toetus vaid 43,2 miljonit eurot — seega kolm korda vähem. Kuigi Euroopa Liit rakendab suurematele tootjatele ka söötijätmise nõudeid (10% kogu külvipinnast), ei ole Eesti farmide väiksust arvestades selle mõju siiski oluline. Ka kartulitärklise tootmiseks antakse toetusi kehtestatud kvoodi piires. Eesti taotles kvooti suurusega 10 tuhat tonni, samal ajal oli aastatel 1997–1999 keskmine tootmistase vaid 250 tonni. Suhkru tootmiseks taotles Eesti 75 tonni suurust kvooti, kuid kuna perioodil 1995–1999 Eestis suhkru tootmine puudus, siis ei ole võimalik ka perioodile vastavat keskmist välja arvutada.

Piimasektoris hakatakse Euroopa Liidus maksma piimatoetust üksikfarmeritele alates 2005. aastast. Aastateks 2005, 2006 ja 2007 on vastavad maksed määratud vastavalt tasemetele 5,75 eurot, 11,49 eurot ja 17,24 eurot tonni kohta (määratud referentskoguse ulatuses). Üksikute individuaalsete referentskoguste summa ei tohi ületada kogu rahvuslikku kvooti või vastasel korral kvooti ületav toodang maksustatakse. Lisaks piimatoetusele näeb ühtse põllumajanduspoliitika praegune süsteem ette ka või ja piimapulbri interventsioonioste piimakvoodi siseselt. Garanteeritud piimahind on loomulikult tootjate jaoks väga atraktiivne. Eesti taotles piimakvooti suuruses 900 tuhat tonni (tarne ja otsemüük), kuid perioodil 1997–1999 oli keskmine tootmistase vaid 562,6 tuhat tonni. Kuid nagu on leidnud Božik (1996), viiks igasugune püüe saavutada maksimumkvooti (s.t. suurendades piimalehmade arvu) ühinemise hetkel vaid ebaefektiivsuse suurenemiseni ja Eesti tootjate konkurentsivõime languseni.

Tabel 6

Tootmiskvoodid ja teised pakkumise juhtimise instrumendid Eestile

	1997–1999 keskmine	Eesti taotlus
Külviteravili		
baaskülvipind (ha)	387 233	650 000
referentssaagikus (t/ha)	1,77	3,50
Kartulitärklis		
tootmiskvoot (t)	250	10 000
Suhkur		
tootmiskvoot (t)	-	75 000
Piimasektor		
piimakvoot (t)	562 633	900 000
Loomaliha		
ülemmäär (loomade arv)		
tapapreemia (täiskasvanud loomad)	80 500	106 600
tapapreemia (vasikad)	73 700	79 300
spetsiaalne lehmatoetus	35 580	50 000
ammlehmatoetus	637	2 000
Lambaliha		
ülemmäär utetoetusele (loomade arv)	27 501	142 000

Allikas: Commission of the European Communities. *Enlargement and Agriculture: Successfully integrating the new Members States into the CAP. Issues paper. Brussels, 30.01.2002 SEC(2002) 95 final, Annex.*

Loomakasvatusektoris maksab Euroopa Liit toetusi loomade tapamajja viimiseks ja eksportimiseks kolmandatesse riikidesse. Lisaks makstakse spetsiaalseid veiselihatoetusi ja imetava lehma toetusi, mis moodustavad 2003. aastal 210 eurot looma kohta ja lisaks veel 200 eurot aastas. Lambatootmises eraldatakse utetoetust, kuid loomakasvatusektoris on fikseeritud toetusi saavate loomade ülemmäär. Kui rahvuslik ülemmäär ületatakse, vähendatakse toetusi proportsionaalselt. Ka siin sektoris on Eesti poolt taotletud tasemed tunduvalt kõrgemad kui perioodi 1997–1999 tegelikud tasemed, ületades viimaseid kohati 3–5 korda.

EUROOPA LIIDU HINNATOETUS- SÜSTEEMI RAKENDAMISE MÕJU EESTI PÕLLUMAJANDUSSAADUSTE HINDADELE JA TOOTMISELE

Nagu juba eelnevalt märgitud, on hinnatoetused alates ühtse põllumajandus poliitika loomisest mänginud olulist rolli. Olles küll reformide tõttu oma tähtsust kaotanud, on hinnatoetusmehhanism Euroopa Liidus siiski endiselt kasutusel. See katab kõik olulisemad põllumajandussaadused, mida saab pikemaajaliselt ladustada. Hinnatoetussüsteemist võib välja tuua kaks olulisemat mehhanismi — eraladustamine ja riiklik interventsioon (vt. tabel 7). Lisaks siseturu hinnatoetussüsteemile moodustavad Euroopa Liidu hinnatoetustes olulise osa ka imporditollid ja ekspordisubsiidiumid, millel käesolevas peatükis pikemalt ei peatuta.

Tabel 7

**Euroopa Liidu ühtse põllumajanduspoliitika
hinnatoetussüsteemi instrumendid siseturul**

	Riiklik inter- ventsioon	Interventsiooni- hind	Eraladustamine	Baashind	Mõni muu hind	Tootmiskvoot	Lisaks
Teravili	+	+					
Suhkur	+	+				+	
Õliseemned						+	
Puu- ja juurvili				+	Kokkuostu- hind		Turult eemaldamine
Piim	+					+	
Või, lõssipulber	+	+					
Veise- ja vasikaliha	+	+	+				
Sealiha			+	+			Tugiostud
Lambaliha			+	+			
Munad ja linnuliha							

Allikas: *Analysis of the EU Agricultural Policy, 1998.*

Riiklik (*public*) interventsioon mõjutab hindu ja tarbijaid ühtemoodi kõigis liikmesriikides. See rakendub teraviljale, võile, loomalihale, lõssipulbrile,

suhkrule ja oliiviõlile. Interventsioonisüsteem töötab järgmiselt. Kui interventsiiooni alla kuuluva põllumajandussaaduse hind langeb alla interventsiiooni teostava institutsiooni poolt kehtestatud hinna (interventsioonihinna), siis ostetakse seda saadust interventsiioonihinnaga kokku seni, kuni hind saavutab jälle nõutud taseme. Selline meede aitab hoida tootjate sissetulekuid stabiilsena. Eraladustamise korral antakse toetust ladustamiseks juhul, kui selle alla kuuluva põllumajandussaaduse referentshind või representatiivne turuhind langeb alla 103% baashinnast. Eraladustamine ja ülejäänud hinnatoetusmehhanismid avaldavad turuhindadele üldiselt vähem mõju kui riiklik interventsiioon. Seetõttu peatutakse siinkohal lähemalt vaid riikliku interventsiiooni alla kuuluvate toiduainete liitumisjärgsetel hinnamuutustel.

Põllumajandussaaduste ja toiduainete hindade konvergensti tõttu Euroopa Liidus ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikides jääb liitumise mõju hindadele eeldatavalt suhteliselt väikeseks. Märkimisväärset hinnatõusu võib praegustes kandidaatriikides oodata vaid loomaliha, suhkru, teatud piimatoodete ja töötlemata teravilja korral. Kuna aga KIE riikide loomaliha kvaliteet jääb Euroopa Liidus nõutule alla, siis võib siin hinnatõus jääda suhteliselt väikseks. Ühtse põllumajanduspoliitika rakendamine toob endaga kaasa ka piima tootmiskvoodi rakendamise — seega ei saa toodang hinnatõusu tulemusena kuigi palju kasvada.

Kui võrrelda riikliku interventsiiooni alla kuuluvate toiduainete hindu Eestis ja Euroopa Liidus (vt. tabel 8), võib näha, et teravilja korral ei ole hinnaerinevused märkimisväärsed. Või ja loomaliha tootjahinnad on aga Eestis ligi kaks korda madalamad kui Euroopa Liidus. Nende toiduainete korral tõstab interventsionisüsteemi rakendamine ilmselt hinnad Euroopa Liidu tasemele. See tähendab, et või- ja loomalihahind tõuseks Eestis umbes kaks korda (juhul, kui nende kvaliteet vastab Euroopa Liidu nõuetele). Lõssipulbri hind Eestis on viimastel aastatel olnud üsna Euroopa Liidu interventsiioonihinna tasemel (Eesti Konjunktuuriinstituudi ja Eurostati andmed). Või interventsiioon võib mõjutada ka piima tootjahinda, mis on hetkel Eestis ligi kaks korda Euroopa Liidu keskmisest madalam. Kui või tootmine muutub kasumlikumaks, siis vajatakse tulevikus rohkem toorpiima. Piima tootmiskvoodi rakendamise tõttu võib see aga viia kodumaise toorpiima defitsiidini, mis omakorda tõstab piimahinda. Sealiha — mis kuulub Euroopa Liidus eraladustamise alla — tootjahind on Eestis isegi kõrgem kui mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis. Seetõttu on sealiha korral võimalik, et pärast ühinemist EL-iga Eestis hind pigem langeb kui tõuseb, kuna Euroopa Liit subsideerib seasõoda tootmist.

Lisaks interventsionisüsteemi hinnamõjule ei tohiks siinkohal mööda minna ka interventsiiooni võimalikust mõjust põllumajanduse struktuurile. Kuna Eesti põllumajandussaaduste turg on olnud kogu üleminekuperioodi jooksul äärmiselt avatud, siis on nii kogu majanduse kui sealhulgas põllumajanduse struktuur kujunenud välja vabaturu põhimõttel ning ressursid peaksid seetõttu olema küllalt efektiivselt jaotunud. Kuid interventsionisüsteemi rakendamine võib endaga kaasa tuua ressursside ümberjaotumise vähemefektiivsel moel. Inter-

ventsiooni tõttu muutub ilmselt nii või kui loomaliha tootmine varasemast kasumlikumaks. Seetõttu võivad need tootmisharud tõmmata ressursse ära teisest põllumajandussektoritest (ja ka mujalt majandusest). Kuna Eesti palgatase on Euroopa Liiduga võrreldes oluliselt madalam, siis võib töäjõud suunduda paindlike palkadega sektoritest (näiteks teenindusharudest) põllumajandusse, moonutades sellega kogu majandusstruktuuri.

Tabel 8

Ühtse põllumajanduspoliitika interventsioonihinnad vastavalt Agenda 2000-le

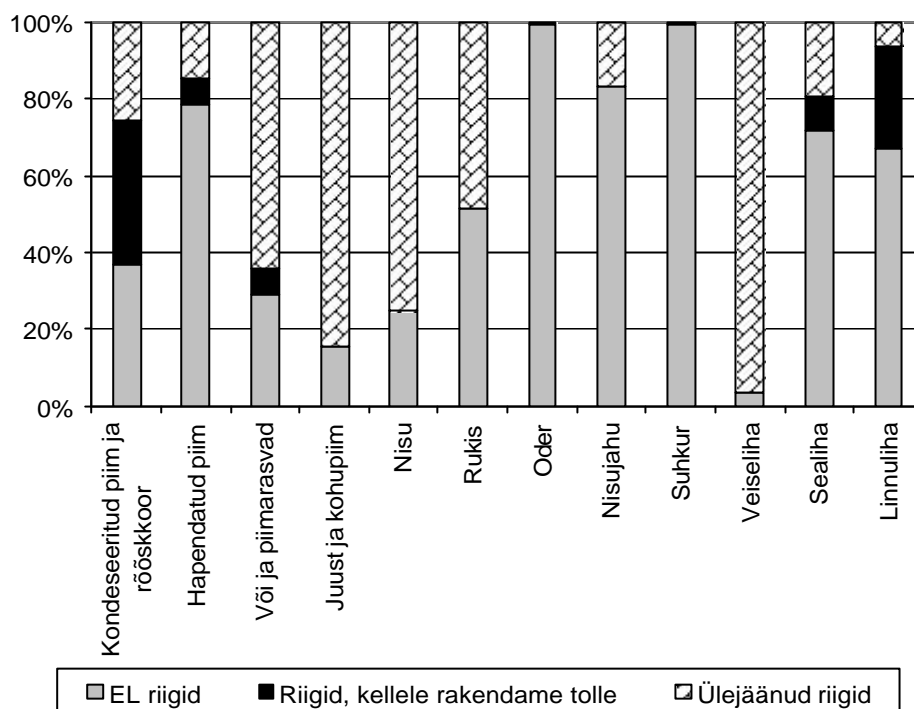
	Loomaliha	Teravili	Või	Lõssipulber
Kehtimise aeg	2001/2002	2001/2002	2000-2005	2000-2005
Interventsioonihind (kr/kg)	47,14	1,582	51	32
Eesti keskmine hind aastal 2000 (kr/kg)	17,85	1,5	28,53	Umbes 28–29

Allikas: *Agriculture in the European Union – Statistical and economic information 2001, tabel 3.3.1.*

Võib öelda, et Euroopa Liidu interventsioonisüsteemi rakendamine mõjutab ilmselt kõige rohkem või ja loomaliha tootmist. Või ja lõssipulbri tootmine hakkavad suures osas sõltuma eraldatavate piimakvootide tasemest. Samal ajal ei mõjuta interventsioon eriti teravilja tootmist, kuna siin ei ole olulist hinnatõusu ette näha.

EUROOPA LIIDU KAUBANDUSREŽIIMI RAKENDAMISE MÕJU TOIDUKAUPADE HINDADELE EESTIS

1. jaanuaril 2000. aastal rakendus Eestis enamsoodustusrežiimi tollimaksu seadus (RT I 1999, 93, 832), mille alusel kehtivad kolmandatest riikidest imporditavaatele põllumajandustoodetele tollimaksud — välja arvatud juhul, kui vabakaubandusleping ei näe teisiti ette. Tollide rakendamise tagajärjel vähenes aastatel 2000 ja 2001 import kolmandatest riikidest ning suurenes Euroopa Liidust ja teiste riikidest, kellega Eestil on sõlmitud vabakaubandusleping (peamiselt Leedust, Lätist ja Ukrainast). Joonisel 1 on kujutatud Eesti peamiste impordi-partnerite osatähtsus 2001. aastal peamiste põllumajandussaaduste osas.

Joonis 1. Erinevate kaubanduspartnerite osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade impordis 2001.a.

Euroopa Liiduga ühinemisel on Eesti kohustatud kehtestama kolmandatele riikidele (riikidele, kellega Euroopa Liidul pole vabakaubanduslepinguid) Euroopa Liidu tollimaksu määrad, mis on kõrgemad kui Eesti poolt 2000. aastast alates rakendatavad tollid. See võib mõju avaldada näiteks linnulihale, mille import Ameerika Ühendriikidest on endiselt tähtsal kohal. Samuti on Eesti kohustatud tühistama senised vabakaubanduslepingud. Näiteks kaotab kehtivuse vabakaubandusleping Ukrainaga, kust tuuakse sisse märkimisväärne osa teraviljast — seega võib teravili pärast Euroopa Liiduga ühinemist kallimaks muutuda. Euroopa Liit omalt poolt on sunnitud tühistama ekspordisubsiidiumid, mis on siiani muutnud Euroopa Liidust imporditud toidukaubad Eesti turul kunstlikult odavamaks. Need muutused avaldavad pärast Euroopa Liiduga ühinemist mõju nii impordi- kui ka siseturu hindadele. Selgitamaks, milliste kaubagrupid osas on tagajärjed olulisemad, uuritakse nimetatud väliskaubanduspoliitilisi muutusi põhjalikumalt.

Kuna Euroopa Liidus 2001. aastal rakendatud subsiidiumid erinevad aasta lõikes märkimisväärselt, siis koostati analüüsi korrektsuse huvides kaks stsenaariumit (aasta keskmiste subsiidiumite kasutamine võib viia valede järeldusteni):

- 1) I stsenaarium: arvutustes kasutati 2001. aasta madalaimat subsiidiumit,
- 2) II stsenaarium: arvutustes kasutati 2001. aasta kõrgeimat subsiidiumit.

Piimatooted

Euroopa Liidu ühtne välistoll ja ekspordisubsiidiumid on suhteliselt kõrged võrreldes Eesti piimatoodete hindadega (vt. tabel 9). Vaatamata sellele ei mõjuta liidu tollimaksude rakendamine piimatoodete impordihindasid Eesti ühinemisel Euroopa Liiduga märkimisväärselt, sest juba praegu pärineb suurem osa imporditud piimatoodetest Euroopa Liidust ja teistest kandidaatriikidest.²

Tabel 9

Piimatoodete impordile rakendatavad kaitsemeetmed

Toote nimetus	Eesti tollimaks	EL-i autonoomne toll (kr/t)	EL-i WTO toll (kr/t)	EL-i subsiidium min (kr/t)	EL-i subsiidium max (kr/t)
Piim, rõõskkoor, kondenseerimata	27%	12 241	8 572	5 996	17 297
Piim, rõõskkoor, kondenseeritud	30%	30 159	22 298	1 455	14 160
Hapendatud või fermenteeritud piim ja koor	38%	16 627 / 13%+18 349	11 650 / 9%+12 843	2 316	10 608
Vadakutooted	-	31 879	24 622	2 003	11 923
Või ja muud piimarasvad	38%	50 426	35 305	24 329	33 797
Juust ja kohupiim	38%	40 805	27 348	-	-

Allikas: Põllumajandusministeeriumi materjalid ja Commission Regulation (EC) No. 2261/98.

Euroopa Liidu kaubanduspoliitika rakendamise tagajärjed piimatoodete hinnale on üldistatult järgmised:

- Euroopa Liidu välistolli rakendamine mõjutab vähesel määral üksnes imporditava või ja kondenseeritud piima hinda (vt. tabel 10), kuna umbes 35% neist toodetest imporditakse kolmandatest riikidest. Kuna imporditavad kogused on märksa väiksemad kui kodumaine tootmine, siis ei avalda see hinnatõus kodumaistele hindadele siiski märkimisväärset mõju.
- Kuna Euroopa Liit on võtnud suuna subsiidiumite vähendamisele, on madalamate subsiidiumite arvestamine reaalsem ja seega on impordi hinnatõus kõige olulisem kondenseeritud ja kondenseerimata piima ning või puhul. Samas ei avalda see kodumaistele hindadele suurt mõju, kuna impordi osatähtsus on Eesti tarbimises väike.

² Tuleb siiski silmas pidada, et Euroopa Liidu interventsioonisüsteemi rakendamine võib piimatoodete (eelkõige või) hinnale suuremat mõju avaldada.

Tabel 10

Muutused piimatoodete impordi hinnas

Toote nimetus	2001.a. impordihind (kr/t)	2001.a. impordikogus (t)	I stsenaarium - hind (kr/t)	I stsenaarium - uus hind vanast (%)	II stsenaarium - hind (kr/t)	II stsenaarium - uus hind vanast (%)
Piim, rõõskkoor (konden- seerimata)	4 398	1 016	5 599	127	7 868	179
Piim, rõõskkoor (konden- seeritud)	25 256	4 402	33 221	132	37 819	150
Hapendatud piim	16 567	1 158	17 096	103	23 633	143
Vadakutooted	23 593	336	25 126	107	32 717	139
Või, piimarasvad	24 275	771	32 884	136	35 655	147
Juust ja kohupiim	41 893	2 177	41 977	101	41 977	101

Allikas: Põllumajandusministeeriumi andmed, Commission Regulation (EC) No. 2261/98 ning autorite arvutused.

Töödeldud ja töötlemata teravili ning suhkur

Euroopa Liit tühistab teravilja ekspordisubsiidiumid juba enne liitumist ja see mõjutab üksnes kahte tootegruppi (vt. tabel 11) — nisujahu ja muu püülijahu (sh rukkijahu). Samuti on suhteliselt kõrged ekspordisubsiidiumid, mida Euroopa Liit rakendab suhkrule. Põhilised järeldused teraviljatoodete ja suhkru hinna kohta pärast proteksionistlike meetmete muutumist on järgmised.

- Jällegi on subsiidiumite tühistamise korral esimese stsenaariumi tulemus reaalsem ja hinnatõus ühtlasi ebaoluline (vt. tabel 12), kuna Euroopa Liit vähendas subsiidiumeid kogu 2001. aasta jooksul, jõudes aasta lõpuks pea-aegu nullini.
- Suhkru puhul omab Euroopa Liidu ekspordisubsiidiumite kaotamine märksa suuremat mõju. Impordi hinnatõus võib ulatuda subsiidiumi määrani ehk umbes 6 kroonini kilolt, mis tähendab, et impordihind tõuseks ca 10 kroonini. Lisanduva kaubandusliku juurdehindluse ja transpordikuludega koos ulatuks suhkru hind siis 13–14 kroonini kilolt, mis oleks siiski veel 25–30% madalam kui suhkru jaehind Austrias, Soomes või Rootsis. EL-i kõrge tollimäär tõttu ei saa Eesti odavat suhkrut ka teistest riikidest importida. Seega on tegemist tõsise probleemiga, kuna Eestis ei toodeta suhkrut, kuid suhkru tarbimine ja imporditavad kogused on suhteliselt suured (vt. tabel 12).
- Euroopa Liidu tollide rakendamise tulemusena tõuseb üksnes nisu, rukki ja maisi impordihind, mille peamiseks põhjuseks on asjaolu, et 16% nisust, 32% rukkist ja 63% (sööda)maisist imporditakse Ukrainast. Arvestades kodumaist tootmist ja impordivõimalust teistest riikidest, on lõplik hinna-

tõus aga väiksem kui tabelis 10 toodud — rukki ja nisu puhul kõige rohkem 4%.

Tabel 11

Teraviljatoodete impordile rakendatavad kaitsemeetmed

Kaubagrupp	Eesti tollimaks	EL-i autonoomne toll (kr/t)	EL-i WTO toll (kr/t)	EL-i subsiidium min (kr/t)	EL-i subsiidium max (kr/t)
Nisu	16%	2 759	1 929	0	0
Rukis	59%	2 269	1 591	0	0
Oder	40%	2 269	1 591	0	0
Kaer	40%	2 175	1 522	0	0
Mais	0%	2 300	1 608	0	0
Muu teravili	0–20%	1 158	763	0	0
Püülijahu nisust	40%	4 193	2 942	47	888
Muu püülijahu	50%	3 529	2 468	0	1 361
Tangud, graanulid	50%	3 906	2 734	0	0
Muu töödeldud teravili	0–50%	3 277	2 035	0	0
Roo- ja peedisuhkur	0%	54 262	45 234	6 351	5 745

Allikas: Põllumajandusministeeriumi materjalid ja Commission Regulation (EC) No. 2261/98.

Tabel 12

Muutused teravilja ja suhkru impordihinnas

Kaubagrupp	2001.a. impordikogus (t)	2001.a. impordihind (kr/t)	I stsenaarium – uus hind (kr/t)	I stsenaarium – uus hind vanast (%)	II stsenaarium – uus hind (kr/t)	II stsenaarium – uus hind vanast (%)
Nisu	32 709	1 836	2 128	116	2 128	116
Rukis	37 601	1 485	2 207	149	2 207	149
Oder	4 470	2 976	2 976	100	2 976	100
Kaer	1 112	1 494	1 494	100	1 494	100
Mais	7 182	2 143	4 023	188	4 023	188
Muu teravili	43	8 418	9 160	109	9 160	109
Püülijahu nisust	35 067	3 265	3 336	102	4 036	124
Muu püülijahu	183	4 267	4 468	105	5 421	127
Tangud, graanulid	3 602	3 442	4 259	124	4 259	124
Muu töödeldud teravili	3 783	4 509	6 320	140	6 320	140
Roo- ja peedisuhkur	65 891	4 325	10 642	232	10 039	246

Allikas: Põllumajandusministeeriumi andmed, Commission Regulation (EC) No. 2261/98 ning autorite arvutused.

Lihatooted

Lihatoodetele kohaldatavad Euroopa Liidu imporditollid ja ekspordisubsiidiumid on toodud tabelis 13. Euroopa Liidu tollimäärade rakendamise ja ekspordisubsiidiumite kaotamise tulemusena toimuvad lihatoodete impordihindades järgmised olulisemad muutused (vt. tabel 14).

- Nii Euroopa Liidu ekspordisubsiidiumite tühistamine kui välistollide rakendamine mõjutab peamiselt lambaliha, linnuliha ja lihast subproduktide impordihindasid — impordihind võib tõusta vastavalt kuni 86%, 14% ja 59%. Lambaliha impordikogus on siiski suhteliselt väike võrreldes Eesti kodumaise tootmisega. Seetõttu ei mõjuta lambaliha impordihinna tõus märgatavalt kodumaist hinda. Linnuliha impordihinna tõus võib erinevalt eelnenust siiski koduturu hinda vähesel määral mõjutada. Samas jääb hinnatõus kindlasti alla 14%, kuna pärast Ameerika Ühendriikidest imporditava linnuliha kallinemist saab Eesti seda importida ka Euroopa Liidust.
- Ülejäänud lihatoodete osas pole Eesti väliskaubanduspoliitika muutumise tagajärjel oodata järsku hinnatõusu, kuna suurem osa impordist pärineb juba praegu Euroopa Liidust või kandidaatriikidest.

Tabel 13

Lihatoodete impordile rakendatavad kaitsemeetmed

Kaubagrupp	Eesti tollimaks	EL-i autonoomne toll (kr/t)	EL-i WTO toll (kr/t)	EL-i subsiidium min (kr/t)	EL-i subsiidium max (kr/t)
Jahutatud veiseliha	28%	20%+51986	14%+36 391	1 565	21 984
Külmutatud veiseliha	33%	20%+52800	14%+ 28 447	1 565	5 946
Sealiha	10–33%	17082	11 960	0	0
Lambaliha	15%	20%+44 666	14%+30 863	0	0
Sea-, veise ja muu liha subproduktid	10–15%	10%	2%	2 034	4 459
Linnuliha	10%, 48%	13 410	9 388	0	0
Muu liha ja subproduktid	20%	14%	6%	0	0
Seapekk ja -rasv	43%	6075	4252	0	0
Soolatud ja suitsutatud liha	33%, 59%	27 074/ 20%/ 24%+71 834	18953 / 13%/ 17%+50 284	0	0
Tooted lihast	39%	24%/ 30 542	16,8% / 21 381,1	0	0
Konservid	25%, 39%	20,9%/ 33 517	13,7% / 23 460,3	0	0

Allikas: Põllumajandusministeeriumi materjalid ja Commission Regulation (EC) No. 2261/98.

Tabel 14

Muutused lihatoodete impordihinnas

Kaubagrupp	2001.a. impordikogus (t)	2001.a. impordihind (kr/t)	I stsenaarium – uus hind (kr/t)	I stsenaarium – uus hind vanast (%)	II stsenaarium – uus hind (kr/t)	II stsenaarium – uus hind vanast (%)
Jahutatud veiseliha	1 396	24 086	24 108	100	24 393	101
Külmutatud veiseliha	1 147	31 959	32 051	100	32 312	101
Sealiha	11 776	22 452	23 524	105	23 524	105
Lambaliha	70	35 526	64 756	182	64 756	182
Sea-, veise ja muu liha subproduktid	3 135	11 736	18 576	158	18 609	159
Linnuliha	22 471	13 564	15 503	114	15 503	114
Muu liha ja subproduktid	4	93 187	92 885	99,7	92 885	99,7
Seapekk ja -rasv	867	12 468	12 468	100	12 468	100
Soolatud ja suitsutatud liha	69	36 332	36 332	100	36 332	100
Tooted lihast	1 173,5	22 804	22 804	100	22 804	100
Konservid	1 286,4	24 186	24 185	100	24 185	100

Allikas: Põllumajandusministeeriumi andmed, Commission Regulation (EC) No. 2261/98 ning autorite arvutused.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Euroopa Liidu ekspordisubsiidiumite tühistamine ja ühtse välistolli kehtestamine mõjutab kõige rohkem suhkru impordihinda. Teiste toiduainete puhul pole nii ulatuslikku hinnatõusu oodata, sest suhteliselt kallimaid importkaupu on võimalik asendada kodumaistega. Vabakaubanduslepingute tühistamine mõjutab kõige rohkem väliskaubandust Ukrainaga.

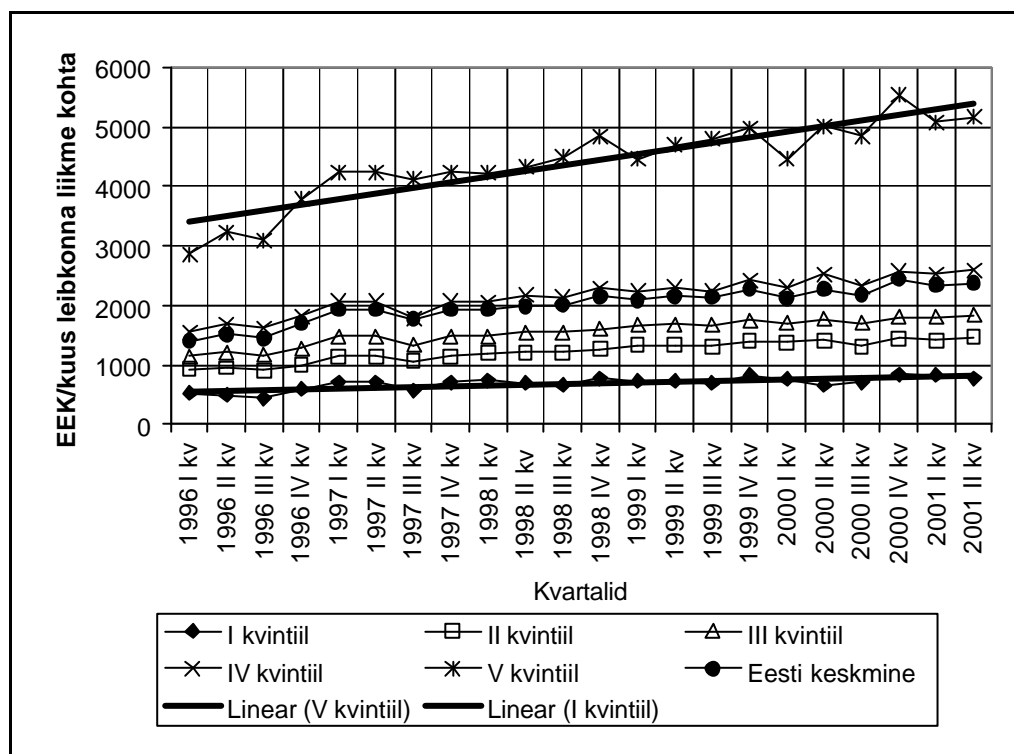
EUROOPA LIIDUGA ÜHINEMISE MÕJU TARBIJATELE

Käesolev peatükk põhineb Eesti Statistikaameti poolt regulaarselt läbiviidud leibkonnauuringutel. Järgnevalt keskendutakse küsimusele, kuidas mõjutab ühinemine Euroopa Liiduga toiduainete tarbimist Eestis.

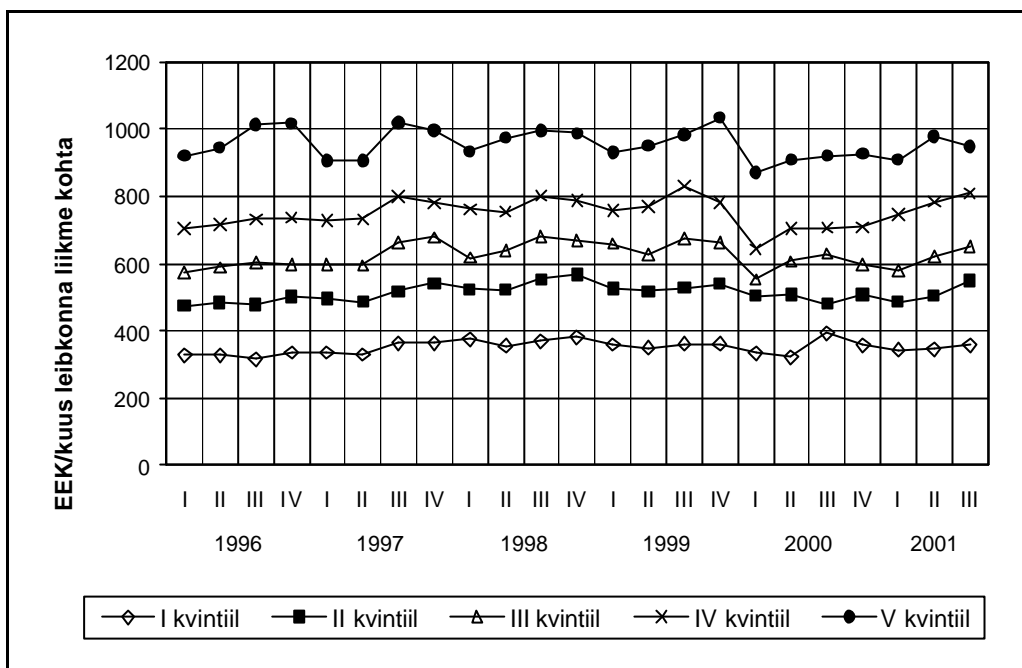
Aastatel 1996–2001 on Eesti majapidamiste sissetulekud kasvanud 55%, samas on tarbijahinnad tõusnud 38% ja toiduainete hinnad üksnes 19%. Kahjuks võivad esitatud andmed viia ekslike järelduseni Eesti elanike ostujõu kohta, kuna tegu on keskmiste näitajatega. Oluline on uurida võimaliku hinnatõusu mõju eri

nevatele sissetulekugruppidele, kuna erinevus madala ja kõrge sissetulekuga elanike ostujõus on suhteliselt suur. Järgnevalt käsitletakse elanikkonda nende kulutustest lähtuvalt. Leibkonnad on leibkonnaliikme kohta tehtud kuukeskiste kogukulutuste põhjal järjestatud ja jagatud viieks ühesuuruseks osaks — kvintiiliks. Kõige väiksemate keskmiste kulutustega on esimene kvintiil, kõige suuremate keskmiste kulutustega on viies kvintiil.

Kõige rohkem kasvas aastatel 1996–2001 viienda kvintiili sissetulek (58%), mille tulemusena suurenes ka erinevus esimese ja viienda kvintiili sissetulekute vahel (vt. joonis 2). 1996. aastal oli viienda kvintiili sissetulek 5,4 korda suurem kui esimesel kvintiilil, 2001. aastaks oli vahe suurenenud juba peaaegu 7-kordseks. Kuna vaesemad kvintiilid teenivad vähem, kulutavad nad ka söögile absoluutmahus vähem. Esimese kvintiili kulutused toidule on koguni 2 korda väiksemad kui viiendal kvintiilil (vt. joonis 3). Esimese kvintiili toidukulutused pole vaatlusaluse kuue aasta jooksul ka märkimisväärselt suurenenud.

Joonis 2. Eesti elanikkonna sissetulekud kvintiiliti aastatel 1996–2001.

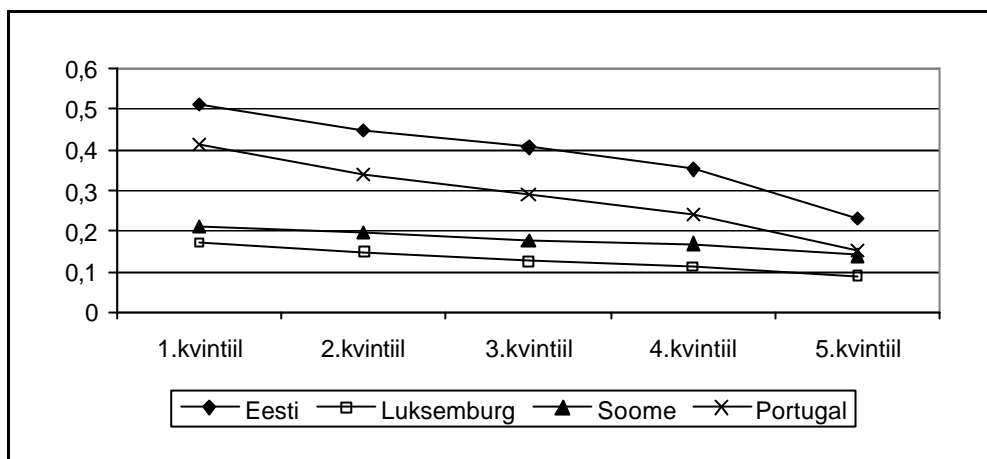

Joonis 3. Eesti elanikkonna toidukulutused kvintiliiti perioodil 1996–2001.

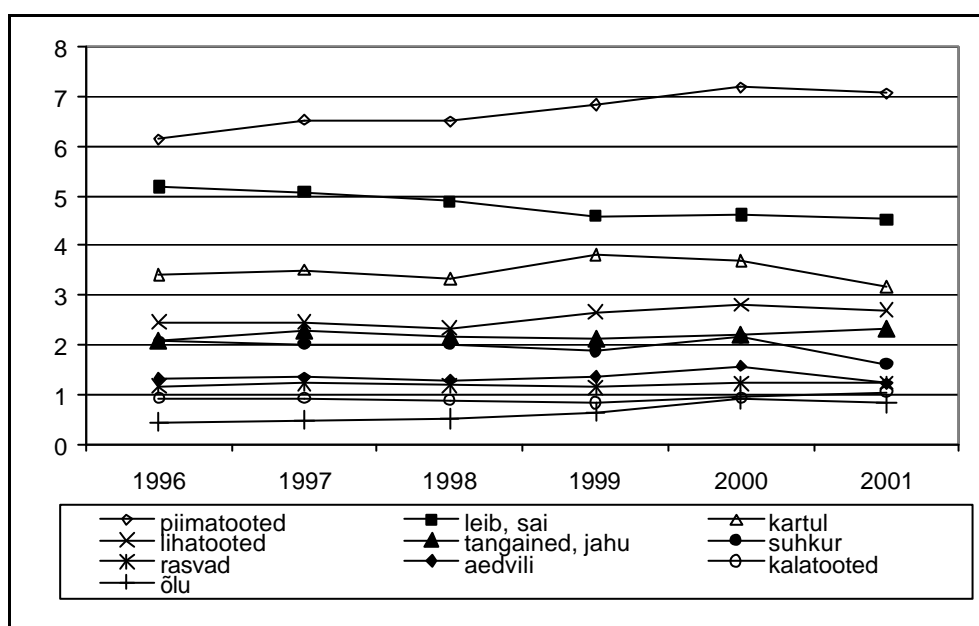
Toidukulutused moodustavad kõigi kvintilide väljaminekute kõige suurema osa teiste kulutustega võrreldes. 1996. aastal ulatusid Eesti elanikkonna toidukulutused 48%-ni kogukulutustest ja 2001. aastal 37%-ni. Esimese kvintiili puhul moodustasid kulutused toidule koguni 50% (vt. joonis 4), mis muudab selle kvintiili hinnašokkide suhtes eriti tundlikuks. Siinjuures tuleb märkida, et 45–50% esimese kvintiili sissetulekute moodustavad siirded riigilt. Seega kui pärast Euroopa Liiduga ühinemist leiab aset mõningane hinnatõus, saab riik seda teatud määral madalama sissetulekuga elanikkonna kihtidele kompenseerida. Eesti viienda kvintiili toidukulutuste osatähtsus on aga seevastu juba jõudnud Euroopa Liidu riikidega samale tasemele. Kui aga võrrelda igat Eesti kvintiili EL-i vastava kvintiiliga, siis moodustavad toidukulutused Eestis kogukulutustes märksa suurema osa kui Euroopa Liidu liikmesmaades (vt. joonis 4).

Toidukulutuste erinev suurus kvintilide lõikes (vt. joonis 3 leheküljel 27) väljendub ka kvintilide erinevates tarbimiskogustes. Esimene kvintiil tarbib peaaegu kõiki olulisemaid toiduaineid — piima, sealiha, linnuliha, võid, juustu ja kohvi — koguseliselt vähem kui viies kvintiil. Ainsateks eranditeks on leib ja suhkur, mille puhul esimese ja viienda kvintiili tarbimiskogused on sarnased. Suhteliselt madalamate tarbimiskoguste tõttu omab esimene kvintiil ulatuslikku toiduainete tarbimispotentsiaali. Madalamate sissetulekute elanike tarbimine saab aga suureneada ainult juhul, kui sissetulekud tõusevad hindadega võrreldes kiiremini. Seevastu hindade hüppelise tõusu korral võib esimese kvintiili puhul ilmneda oht, et madalama sissetulekuga inimeste tarbimiskogused vähenevad veelgi. Eespool näidati aga, et enamiku toiduainete puhul pole oodata suurt hinnatõusu Euroopa Liiduga ühinemisel. Eranditeks on suhkur ja või, mille

hinnatõusu tulemusena võib madalamate kvintilide tarbimine pärast liitumist väheneda.

Joonis 4. Toidukulutuste osatähtsus kogukulutustes kvintilide lõikes.

Joonis 5. Toiduainete tarbimine leibkonnaliikme kohta (kg/kuus) aastatel 1996–2001.

Esimese kvintili madalad tarbimiskogused viitavad teiselegi probleemile. Madalamate kvintilide piimatoodete tarbimine on aastatel 1996–2001 pidevalt kasvanud. Võrreldes viienda kvintiliga on esimesel kasvupotentsiaali veelgi. See tähendab, et piimatoodete tarbimine võib tulevikus märkimisväärselt kasvada. Euroopa Liidu poolt kehtestatud piima tootmiskvoot seab aga piirangud töödeldava piima ja ühtlasi valmistoodangu kogusele. Piimatööstus on Eestis kõige konkurentsivõimelisem toiduainetetööstuse haru ja piimatoodete tarbimi-

ses on märgata kasvavat trendi. Seega pärsiks liialt madal piima tootmiskvoot selle tööstusharu arengut. Samas võib piimakvootide olemasolu tekitada tööstuste vahel konkurentsi toorpiima pärast, mis tõstab toorpiima hinda.

Leiva ja teiste teraviljatoodete tarbimiskulutused on perioodil 1996–2001 samaks jäänud. Leiva tarbimiskogused on siiski märgatavalt vähenenud ja stabiliseerunud aastatel 1999–2001 kõigi kvintiilide jaoks sarnasele tasemele (vt. joonis 5 leheküljel 28). Kuna Euroopa Liidu tururegulatsiooni meetmete rakendamisel pole oodata märkimisväärseid muutusi teraviljatoodete hinnas, siis ei mõjuta Euroopa Liiduga ühinemine oluliselt teraviljatoodete hindu ega tarbimist.

Kui esimene kvintiiil tarbib enamikke toiduaineid märksa vähem kui viies, siis linnuliha tarbivad mõlemad kvintiilid peaaegu samas koguses. Euroopa Liidu tollide rakendamine muudab küll impordi USA-st mõnevõrra kallimaks, kuid linnuliha on võimalik tuua vaid paar protsenti kõrgema hinnaga Euroopa Liidust. Ka sealihaga osas pole pärast Euroopa Liiduga ühinemist oodata suuri muutusi hindades ja tarbimiskogustes, kuna sealihaga on juba praegu Eestis sama hinnaga kui Euroopa Liidus. Loomalihahind võib Euroopa Liidu interventsioonisüsteemi rakendamise tulemusena küll tõusta, kuid isegi siis ei kujuta see endast esimese kvintiili jaoks väga suurt probleemi, sest veiseliha on võimalik asendada teiste suhteliselt odavamate lihatoodetega.

KOKKUVÕTE

Euroopa Liiduga liitudes tuleb uutel Kesk- ja Ida-Euroopa (KIE) liikmesriikidel rakendada Euroopa Liidu ühtset põllumajanduspoliitikat. Käesolevas uurimuses analüüsiti, kuidas mõjutaksid CAP-i raames rakenduvad hinnad, toetused ning kaubanduspõhimõtted Eesti põllumajandusturgu eeldusel, et liitumishetkel vastavad need Agenda 2000 tingimustele. Peamise järeldusena leiti, et ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise mõju Eesti põllumajandussaaduste tootmisele ja hindadele on suhteliselt tagasihoidlik.

Hindade tõus võib küll soodustada toodangu kasvu, kuid tootmiskvootide süsteem ilmselt summutab selle efekti. Kuna Eesti põllumajandussaaduste hinnad on suures osas samal tasemel kui Euroopa Liidu administratiivsed hinnad, jääb ka hinnatõus minimaalseks. Liitumisega koos rakendub siiski ka uus kaubandusrežiim, mis toob endaga kaasa palju kõrgema kaitse kolmandatest riikidest pärineva impordi suhtes ning ekspordisubsiidiumite kaotamise ekspordilt Euroopa Liidust Eestisse. Kuigi sellega kaasneb impordihindade tõus, jääb mõju siseturu hindadele ja tarbijatele enamuse kaupade korral kaubanduse ümbersuunamise ning asendusefekti tõttu vaevumärgatavaks.

Erinevaid tootegruppe lähemalt analüüsid võib näha, et ühtse põllumajanduspoliitika rakendamise mõju erineb põllumajandussaaduste lõikes. Näiteks teravilja korral ilmselt liitumisjärgset hinnatõusu ei toimu, kuna teravilja hinnad on Eestis peaaegu Euroopa Liidu tasemel. Samal ajal võib loomaliha- ja võihind tõusta ligi kaks korda. Tarbijatel on aga võimalik loomaliha asendada linnu- või sealihaga ning võid margariiniga. Kõige rohkem aga mõjutab tarbimist liitumisega kaasnev suhkru hinna tõus, kuna suhkrut Eestis ei toodeta ning tema tarbimist ei ole võimalik ka asendada. Pikaajaliselt toimuvaid suurimaid muutusi on aga oodata piimatoodete turul, kuna võihinna tõus mõjutab tagasiulatuvalt toorpiima hinda ning piimahinna tõusu võib omakorda suurendada piima tootmiskvootide rakendamine.

KIRJANDUS

Agriculture in the European Union - Statistical and economic information 2001 [http://europa.eu.int/comm/agriculture/agista/2001/table_en/en2012.pdf].

Agricultural Policies in the OECD Countries Monitoring and Evaluation 2001 Highlights, OECD 2001, 34 lk.

Ardy, B. EU Enlargement and Agriculture: Prospects and Problems 2000. South Bank European Papers, 2000, nr. 4, South Bank University, London, 17 lk.

Backé P., Fidrmuc J., Reininger, T., Schardax, F. Price Dynamics in Central and Eastern European EU Accession Countries, Oesterreichische Nationalbank, 2002, 47 lk. <http://www2.oenb.at/workpaper/wp61.pdf>.

Banse, M., Guba, W. Münch, W. Domestic Resource Costs Based on CGE Simulations: Results for the Food Industries of Hungary and Poland. In: Perspectives on Agriculture in Transition: Analytical Issues, Modelling Approaches, and Case Study Results. Ed. by Poganietz, W.-R., Zezza, A., Frohberg, K., Stamoulis, K.G. Wissenschaftsverlag Vauk Kiel KG, 2000, lk. 331–356.

Božik, M. The Impact of Integration into the Common Agricultural Policy on Slovak Agriculture. In: Agricultural Accession of the Central and Eastern European Countries to the European Union, A collection of papers presented on the ACE conference “Adjustment of Agricultural Policies of Central and Eastern European Countries on the Way to the European Union”, 20.-21.09.1996, Szirák Teleki Castle, Hungary. Ed. by Miklós Somai, lk. 99–104.

Andmebaas CEFTA Agri-Food. [http://www.mze.cz/eng/cefta.htm, 08.08.2002]

Commission Regulation (EC) No. 2261/98.

Commission of the European Communities. Enlargement and Agriculture: Successfully Integrating the New Member States into the CAP. Issues Paper, Brussels, 30.01.2002 SEC(2002) 95 final.

[http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/financialpackage/sec2002-95_en.pdf].

Eesti leibkondade uuringud.

Euroopa Komisjoni regulatsioonid.

Fock, A. Adopting an EU Agricultural Policy: The Effects on Estonian Consumers of Food Products, The World Bank, 1999.

Põllumajandusministeeriumi materjalid.

OECD andmebaas. [http://www.oecd.org].

Oskam, A. Current market and price policies in the EU. In: Burrell, Alison, Oskam, Arie (Eds.) Agricultural Policy and Enlargement of the European Union, 2000.

Pouliquen, A. Competitiveness and Farm Incomes in the CEEC Agri-Food Sectors. Oct. 2001, 95 pp.

Reiljan, J., Kulu, L. The Development and Competitiveness of Estonian Agriculture Prior to Joining the European Union. – University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration Working Paper Series, 2002, nr. 10, 60 lk.

Riik, H., Selliov, R. Results of Introducing the WTO tariffs on Estonian Food Import in 2000, Proceedings of International Scientific Conference dedicated to the 50th Anniversary of the Estonian Agricultural University: Agriculture in Globalising World, nr. 14/2001, EAA, Tartu, 2002, lk.45–52.

Roth, T. Analysing the Impact of EU-Accession on the Baltic States – a Partial Equilibrium Model for the Dairy Markets, Proceedings of International Scientific Conference dedicated to the 50th Anniversary of the Estonian Agricultural University: Agriculture in Globalising World, nr. 14/2001, EAA, Tartu, 2002, lk. 238–250.

Selliov, R. Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti toiduaineteturule. Master thesis, University of Tartu, 2002.

Swinnen, J.F.M. A Fischler Reform of the Common Agricultural Policy?, CEPS Working Document, 2001, nr. 173, September, 49 lk.

Toming, K. Estonia's Accession to the EU: What are the Effects on Agricultural Imports and Economic Welfare, 2002, marts, 33 lk.

Varblane, U., Toming, K. Convergence of Estonian and European Union Producer Prices in Agriculture: Options and Problems, Proceedings of the International Scientific Conference dedicated to the 50th Anniversary of the Estonian Agricultural University: Agriculture in Globalising World, No. 14/2001, EAA, Tartu, 2002, lk. 36–44.

Varblane, U., Toming, K., Riik, H., Selliov, R., Tamm, D. Võimalikud majandus poliitilised instrumendid Eesti põllumajandussaaduste ja -toodete hindade ühtlustamiseks Euroopa Liidu hindadega. Tartu, 2001.

Varblane, U., Selliov, R., Riik, H., Tamm, D. Eesti põllumajandustoodete hennaerinevused Eestis ja Euroopa Liidus: prognoosid liitumiseelseks ja -järgnevaiks perioodiks. Tartu, 2002.